

Юлія Рібцун

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка

Національної академії педагогічних наук України,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу логопедії

ПІСОЧНА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОМПЕНСАЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ

В статті розглядається арт-терапія як важлива складова комплексного подолання труднощів у мовленнєвому, когнітивному, фізичному розвитку, емоційно-вольовій сфері, ігровій та навчальній діяльності дітей різних вікових груп. Особлива увага приділена висвітленню організаційно-методичних, освітніх, корекційних, розвивальних, психотерапевтичних і виховних завдань використання пісочної терапії у роботі з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Ключові слова: пісочна терапія, компенсація, діти з порушеннями мовлення.

Актуальність дослідження. Питання компенсації мовленнєвих порушень у дітей різних вікових груп були і залишаються актуальними для фахівців у галузі спеціальної педагогіки та психології. При цьому арт-терапія виступає одним із найефективніших засобів, який сприяє комплексному подоланню труднощів у мовленнєвому, когнітивному, фізичному розвитку, емоційно-вольовій сфері, ігровій та навчальній діяльності [2-4]. Ціла плеяда вітчизняних і зарубіжних учених працювали та продовжують працювати над розробкою науково-практичних питань щодо застосування арт-терапії в роботі з особами різних вікових груп (Дж. Аллан, М. Бетенські, С. Вільтшіре, Д. Вуд, Т. Грабенко, Р. Гудман, Т. Дейлі, Дж. Дубовський, К. Еванс, Д. Енлі, Т. Зінкевич-Євстигнеєва, Д. Кальфф, Е. Кейн, К. Кейз, А. Копитін, Е. Крамер, М. Кисельова, Л. Лювенфельд, Н. Маковецька, Л. Маркус, Д. Мерфі, М. Наумбург, О. Нікологорська, Л. Пардоу, Д. Пейслі, О. Постальчук, Ф. Прокоф'єв, Н. Сакович, Л. Селфі, К. Юнг та ін.). Серед широкого спектра

напрямів саме пісочна терапія відіграє чи не найважливішу роль у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, у т. ч. й з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення, через свою багатофункціональність і доступність [1, 5].

Мета статті. Метою статті є висвітлення організаційно-методичних, освітніх, корекційних, розвивальних, психотерапевтичних і виховних завдань використання пісочної терапії у роботі з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Виклад основного матеріалу. У сучасній педагогічній науці дитинство розглядається як період потенційних можливостей розвитку адаптаційних механізмів дитини, уміння адекватно сприймати навколишню дійсність і гармонійно поводитися у нових соціальних умовах, засвоювати та використовувати різні види інформації. Щоб освітній процес був результативним і гармонійним, педагогам слід обов'язково враховувати особливості вищих психічних функцій дітей, розуміти джерело їх проблем і сутність потреб, бачити ресурсні можливості. Робота з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку, через відсутність або надмірну спотвореність комунікативних навичок, часто довготривала (упродовж кількох років) і потребує багаторазового виконання досить одноманітних завдань, що призводить до втрати і так нестійкої уваги та інтересу до логопедичних і психокорекційних занять. Саме за таких умов на допомогу педагогам приходять пісочна терапія, яка, в процесі створення дорослим атмосфери доброзичливості та поваги до дитини, виступає дієвим засобом компенсації мовленнєвих порушень.

Педагог має пам'ятати, що безпечним для роботи може бути просіяний, промитий і продезінфікований звичайний пісок. Крім того, можна використовувати кінетичний пісок, який на 98% складається зі звичайного піску та 2% силікону (на нього ніяк не впливає вода, бо за своєю структурою він схожий на тісто), а також «живий» пісок, до складу якого входить дрібний пісок, черепашник та ефірні масла (він розчиняється у воді, а тому дуже

підходить для роботи при подоланні, «розчиненні» заїкання та різноманітних фобій). Перед початком роботи слід дізнатися у батьків, чи немає у дітей алергії на пил від сухого піску, шкіряних захворювань, відсутні порізи на руках. На початкових етапах педагог ознайомлює дитину з правилами поведінки при роботі з піском, починає працювати з нею «рука в руці», тобто навчає не боятися піску, виконувати елементарні дії з ним, без використання предметів та іграшок. На подальших етапах дитина діє самостійно, висловлюючи свої прохання-звертання до дорослого за допомогою мовлення. Заняття у пісочниці тривають біля 20 хв (в залежності від вікових та індивідуальних психофізичних можливостей) і відразу припиняються при перших ознаках втоми дитини та зниження її інтересу до цього виду діяльності.

Використання пісочної терапії в роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення, допомагає вирішити ряд завдань, звернених від педагога до дитини (П → Д) і таких, які стосуються взаємодії дорослих (П → П), а саме:

1. *Організаційно-методичні* (П → П):

- здійснення спрямовуючого стимулювання організації та контролю діяльності дітей під час їх роботи у пісочниці;
- проведення діагностичної психолого-педагогічної роботи під час спостережень за дітьми при взаємодії з піском;
- покращення соціального становлення та розвитку особистості на всіх трьох фазах: адаптації до умов освітнього закладу, активно-розвивальної індивідуалізації та інтеграції, пришвидшення терапевтичного процесу у діадах «свідоме – несвідоме», «приховане – явне», «внутрішній – зовнішній світ» шляхом роботи у пісочниці;
- організація та реалізація ігрової, театралізованої, навчальної діяльності при роботі з піском.

2. *Освітні* (П → Д):

- розширення знань та уявлень про оточуючий світ шляхом дослідницької діяльності;

- закріплення вміння вживати ввічливі слова, спілкуючись один з одним, будуючи діалоги між іграшками у пісочниці;
- формування графо-моторних навичок шляхом закріплення правильного утримування заміників письмового приладдя і їх використання під час малювання та письма на піску.

3. *Корекційні* (П → Д):

- стимулювання невербальної та вербальної пізнавально-мовленнєвої активності шляхом роботи у пісочниці;
- корекція фонетико-фонематичної складової мовлення шляхом автоматизації та диференціації звуків при називанні предметів, знайдених у пісочниці, поскладового промовляння їх назв, визначення наявності, послідовності, кількості звуків у словах;
- профілактика оптичних дисграфій і дислексій шляхом упізнавання на дотик, написання на піску, визначення правильно чи дзеркально написаних букв і цифр, їх окремих частин (елементів);
- вправляння в утворенні антонімічних пар якісних прикметників шляхом дослідницької діяльності (сухий – мокрий, темний – світлий, чистий – брудний);
- удосконалення вміння узгоджувати іменники з прикметниками у роді числі, відмінку, іменники з числівниками шляхом ігор з іграшками у пісочниці («Що знайшов?» (З.в.), «Чого не стало?» (Р.в.), «Чим граєшся?» (О.в.), «Де...?» (М.в.); «Який (-а, -е, -і) ?», «Скільки?»);
- уточнення розуміння та вживання дієслів на позначення дій із піском, утворених за допомогою різних префіксів (насипати – висипати – засипати – пересипати – відсипати – досипати);
- складання описових розповідей про знайдені в піску об'ємні фігурки (дрібні предмети, геометричні фігури).

4. *Розвивальні* – розвиток:

- невербальної та вербальної комунікації шляхом взаємодії з піском і окремими предметами;

- зорового та оптико-просторового гнозису шляхом впізнавання та називання об'ємних фігурок (дрібних предметів, геометричних фігур) у піску;
- тактильного гнозису шляхом знаходження об'ємних фігурок (дрібних предметів, геометричних фігур) в піску, впізнавання на дотик, називання їх;
- уваги та пам'яті різних модальностей шляхом запам'ятовування предметів, знайдених у пісочниці, їх називання, визначення відсутнього чи зайвого, доданого предмета;
- мисленнєвих операцій порівняння, класифікації, узагальнення, систематизації шляхом виконання ігрових і навчальних дій з предметами, знайденими у піску;
- просторової уяви, образно-логічного мислення, творчого потенціалу, фантазії, самовираження шляхом задоволення креативних потреб у вигляді створення сюжетів (казок) на піску;
- ручної та дрібної моторики, удосконалення координації рухів шляхом взаємодії з піском, викладання візерунків і створення будівель (фігурок, барельєфів) різної конструкції та складності;

5. *Психотерапевтичні* (П → Д) – шляхом взаємодії з піском та ігровими

персонажами:

- посилення відчуття довіри до власних потреб і бажань, ставлення до інших і світу загалом;
- покращення відчуття власних кордонів (упевнений, емоційно стійкий, цілісний образ «я») і кордонів інших (внутрішній – зовнішній світ, безпека – небезпека);
- нормалізація самооцінки шляхом удосконалення вміння приймати відчуття успіху, проживати його, радіти успіхам інших;
- закріплення вміння регулювати власну поведінку (стадії «хаосу» – «боротьби» – «переходу до гармонії»);
- вироблення адекватної міжособистісної поведінки («я» – «ми»);

- формування вміння розпізнавати власні емоційні стани та переживання інших, по можливості називати їх;
- зняття психоемоційного, м'язового напруження, у т. ч. й при таких випадках, які пов'язані зі станом мовлення (логофобія, мутизм);
- актуалізація та звільнення від негативних переживань, конфліктів, трансформація травматичного досвіду (у т. ч. ізоляції, булінгу) через катарсис;
- гармонізація (стабілізація) психоемоційного стану шляхом зниження тривожності, скутості, агресивності, субдепресивних, невротичних проявів;
- формування гармонійного образу світу та моделювання нових, емоційно позитивно насичених вражень, у т. ч. й шляхом створення позитивних комунікативних ситуацій, використання сюрпризних моментів.

б. Виховні (П → Д):

- вироблення вміння підтримувати дисципліну шляхом засвоєння правил роботи у пісочниці (не розкидати пісок за межі пісочниці, не руйнувати будівлі інших, бути обережним, щоб пісок не потрапив в очі, ніколи негативно не оцінювати роботу іншого, після роботи з піском всі іграшки покласти на місце, вимити руки з милом);
- виховання взаєморозуміння та взаємодопомоги, толерантного ставлення до дітей з різними особливостями психофізичного розвитку шляхом вироблення вміння поступатися, домовлятися про спільну діяльність;
- стимулювання бажання дотримуватися морально-етичних норм шляхом надання допомоги герою (-ям) з пісочниці.

Висновки. Пісочна терапія корисна для дітей будь-якого віку, за умов як типового, так і атипового розвитку, адже слугує мотиваційною основою та своєрідним ресурсним полем діалогової взаємодії («педагог-дитина», «дитина-дитина», «дитина-предмет»), налагодження інтегративних зв'язків, удосконалення міжпівкульної взаємодії, активізації комунікативних навичок. Запропоновані нами завдання, які допомагає вирішити використання пісочної

терапії у роботі з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку, – далеко не увесь можливий перелік. Головне в цьому те, що пісочна терапія у будь-якому разі свого використання, зорієнтована на розкриття притаманному кожній дитині її внутрішнього потенціалу, а отже, компенсацію наявних порушень психофізичного, у т. ч. й мовленнєвого, розвитку.

Література

1. Аллан Дж. Ландшафт детской души. Минск: Диалог-Лотаць, 1996. 255 с.

2. Рібцун Ю. В. Образотворче мистецтво. 1 клас: підручник для загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/106742/>

3. Рібцун Ю. В. Окремі аспекти реалізації психолінгвістичного підходу при розробці змісту художньо-мовленнєвого навчання дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір*. Луцьк : ФОП Покора І. О., 2016. С. 111-115.

4. Рібцун Ю. В. Реалізація психолінгвістичного підходу в змісті дидактичного комплексу з образотворчого мистецтва. *International research and practice conference «Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics»*. Lublin : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2017. P. 114-117.

5. Henley D. Facilitating socialization within a therapeutic camp setting for children with attention deficits utilizing the expressive therapies. *American Journal of Art Therapy*. 1999. № 38. P. 40-50.